

N° 15 | 2024

Lectures de Péter Nádas

sous la direction de
Nathalie Avignon & Floriane Rasclé

<http://atlantide.univ-nantes.fr>
Université de Nantes

Atlantide

Table des matières

Avant-propos – Nathalie Avignon & Floriane Rasclé.....	3
Bibliographie générale & abréviations	9
Partie 1 – La voix de l’auteur : traductions inédites et entretien	
• Péter Nádas – Paul-Victor Desarbres, <i>Az irásbeliség testmelegében – La chaleur de l’écriture</i>	12
• Péter Nádas – Myriam Olah, <i>Leni sír – Leni pleure</i>	18
• Péter Nádas – Marc Martin, <i>Hol fellelhető – Où donc se trouve</i>	28
• Entretien avec Péter Nádas.....	60
Partie 2 – Regards de traducteurs	
• Entretien avec Marc Martin	68
• Myriam Olah, « Revisiter <i>Le Livre des mémoires (Emlékiratok Könyve)</i> en langue originale »	79
Partie 3 – Représentation des corps et des sexualités	
• Florence Fix, « Le voyeur, le voleur et l’espion : corps en effraction dans la trilogie mémorielle de Péter Nádas »	89
• Floriane Rasclé, « Fêlures, éclats et exsudations du corps dans <i>Histoires parallèles</i> »	103
• Frédéric Sounac, « Promenades dans l’île Marguerite »	122
Partie 4 – Temps, Histoire, mémoire	
• Gabrielle Napoli, « <i>Histoires parallèles</i> de Péter Nádas : un roman européen et sexy »	137
• Pierre-Yves Boissau, « <i>Le Livre des Mémoires</i> de Péter Nádas. Pères et fils : à la recherche du corps glorieux ».....	149
• Nathalie Avignon, « La promenade sur la digue dans <i>Le Livre des mémoires</i> . Forme, temps et musique : une quête du récit ».....	160
Partie 5 – Lire, entendre et mettre en scène <i>Chant de sirènes</i>	
• András Kányádi, « Les sirènes postmodernes de Péter Nádas »	176
• Muriel Plana, « L’humain inquiété : polyphonie épistémologique dans <i>Chant de sirènes</i> de Péter Nádas ».....	190
• Flore Garcin-Marrou, « <i>Chant de sirènes</i> de Péter Nádas : un défi scénographique ».....	208

HOL FELLELHETŐ¹

Péter Nádas

Hol fellelhető a szabadság.
Szabad természetben előfordul-e.
Szilárd-e, cseppfolyós, vagy légnemű,
netán a három halmazállapot között ingázva
szeszélyesen
váltogatja-e
alakjait.
Valamit előbb a mibenlétéről,
hogy aztán ehhez képest tehessek ezt vagy azt vele.
A sorrend több ezer éve fordított.
Előbb a tett,
a következmények láttán meg a nagy álmélgodás,
ugyan mi történhetett.
S akkor ez lenne a cselekvés híres szabadsága, amit állítólag
az istenek adtak az embernek bizományba.
Tényleg
jó lenne tudni, hogy miből van, milyen materiából.
Ha meg nincs,
anyagként senki nem mutatta ki,
elemi előfordulása felettébb valószínűtlen,
nem elegy,
nem valamik keveréke, nem vegyület, nem ötvözet,
akkor hol a székhelye, milyen fogalom írja le.
Miként lehetne
az isteneknek nagy köszönettel visszaadni.
Nem, ez nem szabadság, kedves Istenek, nem ez a szabadság
kell nekünk, nem ilyet képzelünk.
Írjátok felül, írjátok újra.
A szabadság lehetne éppen valami nagyon más,
személyes,
félúton anyag és szellem között,
mondjuk az elme munkájának szerkezeti képe,
vázrajz,

---

¹ Ce texte a été lu par l'auteur le 5 avril 2011 lors d'une soirée commémorative de l'Académie de littérature et d'art Széchenyi, il a été publié le 29 avril 2011 dans la revue *Élet és Irodalom* (Vie et Littérature). Il est disponible en ligne sur le site de l'Académie hongroise des sciences : <https://mta.hu/szima/l-ritok-nora-eloadasa-axiii-szechenyi-emlekesten-113536>. La traduction française de Marc Martin est inédite.

a lehetséges kapcsolatok
 emberi elmével még éppen követhető
 rendszere,
 a percepció és az önreflexió adottsága
 az emlékezet és a tapasztalat közegében,
 a kollektív tudat egyéni dizájnya,
 virtuális ábra,
 amit minden egyes elme önmagának és önmagáról készít,
 habár törzsanyagát esetleg örökölte és átörökítheti,
 nem mintha akkor ne kéne épp oly komolyan vennünk a
 dologiságát, mint egy nagykalapácsét –
 valami olyasmi,
 amire a tizenkilencedik század költői azt mondták,
 szellemkép, szellemárny,
 agyrém, rögeszme,
 a lélek káprázata,
 ritka lepke,
 hiába kergeted.
 Tudni lehet-e,
 mely földrészeken, milyen éghajlati viszonyok között fordul elő vagy tenyészik.
 Vagy mindenütt, de tényleg mindig csak a fejekben-e,
 sehol másutt,
 csak fejekben.
 Mi a szabadság.
 Katalizátor vagy indikátor.
 Jelenség, jelenés, fenomén, látomás, kívánság, eszme, princípium, üres hely, téboly,
 hallucináció,
 biofizikai vagy pszichoszociális jelenségek szubsztrátuma.
 Egyéb.
 Netán az egyetlen titkos ösvény szív és elme közt, mely
 elvezet az anyagiság titkos kijáratához.
 Légüres térbe.
 Egyes szerzők a szív szabadságáról beszélnek, a lélekéről,
 a lelkiismeretéről, a döntés szabadságáról
 a szó politikai és a szó teológiai értelmében.
 Nem tudom.
 Mindenkié együttesen vagy kiválasztott személyeké.
 Nem tudom.
 Kitől kapja az ember,
 egyszer kapja, minden döntésénél külön kapja vagy
 születése által egyszer s mindenkorra.
 Vajon saját testi életének tapasztalata adja-e,
 vagy ellenkezőleg,
 a testi létezés szabott rendje vezeti
 olyan történeti, vallási, származási kényszerekhez,
 amelyektől aztán meg akar szabadulni.
 Minden áron.

Nem tudom.
 Az Újszövetség könyvei szerint
 a lelki szegényeknek is jár belőle.
 Nem tudom,
 de mindenképpen szép egalitárius gondolat.
 Sohanapján vagy mindenkoron.
 Élni vele vagy törekedni rá.
 Követelni.
 Ha nem tudom mi, hogyan követeljem.
 Kitől követeljem.
 Kívánatra kihúzható a költeményből a nem kívánatos.
 Annyit azért el lehet mondani,
 hogy az Ószövetségben,
 mintha egy dualitás gyengébbik tagja lenne.
 Ez igazán nem szép tőle.
 Ha dualitás, akkor az egyik tagnak a másikkal
 egyenlőnek
 kéne lennie. Ha nem egyenlő, akkor meg ki hagyta a szabadságot így magára.
 Tudni kéne.
 Korszakok hagyják magukra a közös szabadságukat,
 vagy egyének veszik észre,
 hogy milyen furcsa, csaknem mindenki magára hagyta a magáét,
 s akkor ásító hiánya adja ki a korszakot.
 Nem tudom.
 Ha az egészség hiánya betegség,
 akkor a szabadság hiánya szolgaság.
 Ezt viszont jól tudom.
 Jegyezzük fel egy külön papírra azokat a
 szabadságra vonatkozó kérdéseket,
 amelyekre nem tudjuk a választ.
 Jegyezzük fel egy másik tiszta lapra azokat a
 szabadságot illető kérdéseket,
 amelyekre tudjuk ugyan a választ, ám ezek más válaszokkal
 nem
 egyeztethetők vagy
 nem
 hozhatók összefüggésbe.
 Nem lenne nagy csoda,
 ha egymás mellett és egymástól függetlenül
 lennének érvényesek.
 Fogalmi következetesség
 a mi
 egyetlen Teremtőnknek nem erénye.
 Ez se szép.
 Nem szép tőle.
 Egyszál egyedül, fedetlenül és védtelenül hagyja a rabsággal,
 a fogsággal, a szolgasággal, a rabszolgasággal,

az önkénnyel, az elnyomással, a kizsákmányolással,
a függőséggel, a kiszolgáltatottsággal, a sanyargatással,
a robottal,
a jobbágysággal, az úrbériséggel, a hűbériséggel,
a szervilitással,
a lefogással, a lecsukással, a leköpéssel -
és ezek nem csak szavak -
a kivégzéssel, a börtönbüntetéssel, a várbörtönökkel,
a kazamatákkal,
a magánzárkával,
a kínvallatással,
a gályapaddal,
a cenzúrahivatallal,
a rágalommal, a hamis tanúságtevéssel, az árulással,
a pedofiliával,
a búcsúcédulákkal,
a talpnyalással, a hízkeléssel,
sőt
a seggnyalással.
Nemtőnk.

Törekenyen és sérthetőn.
Önmagában és önmagának.
Lehallgatják, kikémelelik,
elrabolják, leteperik, lekötözik, lebirják,
vagy
várják egy kávéház előtt, két oldalról karolnak bele,
hangot se többé,
megbilincselik, megcsúfolják,
fogd a pofád,
röhögnek kínjain,
köpnek rá nagy ívben,
orcáin csurog a turha.

Kizárólag testi kínjain nevethetnek,
ő maga
gúnnyal, irigységgel, bosszúvágygal, kárörömmel
nem illethető.

Nem tudják lepuffantani.
De járomba fogják, rabigára hajtják,
kalodába zárják, rabszíjra fűzik,
bokájára béklyót,
csuklóján kattann a súlyos kézbilincs, így viszik.
Egyetlen egy miként bírhat meg ennyivel.

Miért várjuk el tőle.
Eladják.
Édes testvérei adják el.
Egy tál lencsét, ha kapnak érte.
Egyetlen egynek kell ennyi mindennel

és
ennyi mindenkivel szembeszegülnie.
Mondjuk még egyszer együtt.
Szembe szállnia.
Csakhogy ezek a sok mindenkik,
akik elkövetnek ellene
egy vagy több,
tárgyi, jogi, államszervezési, testi, illetve
pszichikus gyalázatot,
szintén mind mi vagyunk.
Vaksötét tömlöcök mélyére dobják, ciszternába vetik,
száraz kutak fenekére taszítják.
Dobjuk, vetjük, taszítjuk.
Taszítom, dobom, vetem.
Még ha később letagadjuk is.
Tagadják.
Tagadom.
Halálom óráján sem fogom bevallani,
hogy előbb bizony meggyaláztam,
mert nekem bizony
mindenek előtt és mindenek fölött az én édes kis családom fontosabb,
mert azt szeretném, hogy
a szolgaságban is meglegyen a folytonosság.
Jogom van hozzá,
hogy adáz ellenségeimet,
azaz mások szeretteit
akár száraz kutak fenekére vessem.
Gott! Welch Dunkel hier!
O grauenvolle Stille -
ami annyit tesz, hogy
Uram,
mily setét van itt,
rémséggel telt némaság.
Nyilvánvaló, hogy nincs más dolog a világegyetemben,
mi ilyen virulensen csak a saját hiányából él.
Csak a szabadság, egyedül a szabadság.
Mintha Petőfi első megjelent versének első négy sora,
Pápa, 1842. április -
Gondüző borocska mellett
Vigan illan életem;
Gondüző borocska mellett,
Sors, hatalmad nevetem.
- vagy
Széchenyi utolsó naplóbejegyzése lenne
Döblingben
1860. április 1-én:
Nem tudom megmenteni magam!

Még a fekete lyuk is anyaggal töltekezik.
Ő pedig nem, kizárólag önmagából.
Holott se kilégzése, se belégzése nincs.
Gyanítom,
a pneuma ő maga,
ő maga a ritmus fenomenója és ideája
egyben.
Egyetlen létező a világegyetemben,
melynek telt hiánya van,
telítettsége
hiányával egyenes arányban nő.
Vanságában ellenben nincs gradualitása.
Valaki vagy szabad, vagy nem szabad.
Ügyeskedhetünk, kicsit szabadok nem leszünk.
Kicsi szabadság könnyökök ütközése.
Mások rovására nyert szabadság rabság.
Zsoltár is hiányát énekli ki.
És akkor most felállva énekeljük el kedves testvéreim,
a nyolcvanadik zsoltár első öt versét, ahogy írva van.
Isten, állíts helyre minket.
Genf, 1562.
Oh Isten,
így a Károli-fordítás,
támaszd fel a te hatalmadat,
miközben
az öreg lelkész lába alatt
recseg, felnyög, hosszan sipákol az űs öreg harmónium,
jőjj el, hogy szabadíts meg minket!
A nincset jobban ki lehet belőle énekelni, mint a vant.
Jelenj meg fényeddel!
Fény.
Hullám és részecske.
Első látásra,
legalábbis teológusok és bölcseleők szemébe,
amplitudójával, rezgésirányával és frekvenciájával
úgy tűz,
olyan erejű az impulzusa, hogy ők
hosszú ideje a szabadság első hasonlatának tartják.
Hiánya a politikai filozófiában,
lásd Lumière, Aufklärung,
szintén kiválasztott tájékozódási pont.
Oh Isten,
állíts helyre minket, világoltasd a te orczádat,
hogy megszabaduljunk.
A fény a megszabadulás nyilvánvaló feltétele,
de ki lenne, ki a szabadságot hiányától megszabadítaná.
Ki lenne.

Állítólag az istenáldotta nép.
Minden bizonnyal.
A népfelség elvéből lenne levezethető.
Maglehet.
Hiánya híján beteljesedne.
Szabadság lenne, tisztán, semmi más.
Elképzelni nem tudom.
De sok teteje annak se lenne, ha korábban
szabadítója
ítélte volna arra,
amitől most végleg és visszavonhatatlanul
meg fogja szabadítani.
Ilyen logikai gyámoltalanságot még ez a mi ősoleg,
zsídó pásztoristenünk sem engedhet meg magának.
S ha már így, ahogy van, s vajmi keveset értünk,
akkor egy kis józan értelemnek
mi maradna más, mint a puszták ének.
Hiány és kín közé iktatott ritmikus kilélegeztetés.
Míg énekel, vagy gyilkol,
legalább a hiányát nem kell belélegeznie.
Meg honnan tudhatná, hogy hiánya nélkül milyenek kéne lennie, ha egyszer legjobban
ő szereti rázni mások börtönének kulcsait.
Kérdeztetések által nem szabadulhat.
Eszméi kalitkájába zárva ugrál.
Mókuseréknek ott van neki a vélemény.
Aspektusok szép tükörfolyosói.
Például
kábitószert termel, kábitószert fogyaszt, kábitószerral kereskedik, fegyveresen harcol a
kábitószert ellen,
a termelése ellen, a fogyasztása ellen, a kereskedése ellen, habár saját testével ő tartja fenn
a társadalmakat,
melyek nem tudnak meglenni nélküle
és
vele sem.
Vélekedéseivel együtt sem tudja, hogy az útvesztőnek
hol a kijárata.
Nem tudja.
Különb én sem vagyok.
Én sem tudom.
Seregeknek Ura, Istene:
meddig haragszol a te népednek könyörgésére?
Ez persze megint Károli.
Könyhullatásnak
kenyerével éteted őket, könyhullatások
árjával itatod meg őket.
Világoltasd orczád, hogy megszabaduljunk!
Károli háromszor kiált világolást,

ezen kívül még a ragyogást és a fényt is megemlíti,
de Luther sem fordítja másként
óhéberből, arámiból és ógörögből.

Licht.

Lass leuchten dein Antlitz, so genesen wir.

Luthernál a gyógyulás feltétele.

Károlinál a megszabadulásé.

Biztosan így kell lennie.

Elmúlt és elkövetkező évezredekben
a sötétség birodalma tartósan hatalmasabb.

Legalábbis az ismert nyelveken.

Nem tudom.

Az elfuserált dualitással szemben

János valamivel mégis világosabb.

Ő a szellem embere.

Egyetlen filozófus az evangélisták között.

Eusebius szerint nem a saját elhatározásból,

hanem a vének unszolására írt.

De bárkik lettek legyen is a vének,

János a processzust írja le.

Hűvösen

a csúfos teremtéstörténeti végeredményt.

A világosság a sötétségben fénylik,

de a sötétség nem fogadta be azt.

Kedves lektorom szerint a mondatvégi mutató névmást nyugodtan
elhagyhatom. Elhagynám, szívesen, de Károlinál így áll.

Bizony, hogy így állnak a dolgaink édes testvéreim.

Ezt így el is fogadhatnánk, több évezred írásossága
visszamenőleg igazolja, hogy nem mondott hülyeséget.

Leíró jellegű helyzetjelentés a dolgok állásáról,

nem végítélet,

nincs kultúrkritikai éle,

semmi vádaskodás,

semmi jajveszékelés.

Nincs tovább.

Így megy a verkli.

Nincs remény.

Ilyen véletlenek sincsenek.

Nem beszélve arról, hogy egy idő után a nincs továbbnak

és a nincs reménynek, a nemzethalálnak,

a sárkányfogveteménynek,

és az összes többi teremtéstörténeti panaszolkodásnak,

hogyne lenne foganatja,

keze, lába, vallása, átka, hagyománya, kereskedelmi értéke, kultusza.

A tapasztalati anyag,

amit a képzetekkel és reményekkel szemben más szóval valóságnak és realitásnak szoktunk
tartani,

talán fontosabb lehetett,
 mármint Jánosnak,
 még a fogalmi rendszere tisztaságánál is,
 meg így tartósította mondatában
 a gnosztikusok hangos vitáit,
 s világmagyarázatként a megismerhetőség
 döntetlenét is így kötötte meg
 a négy testamentum várhatóan hosszú szavatossági idejére.

A sötétséget abban az állapotában,
 amikor a fényt nem fogadja be.
 Minden pillanatban nem fogadja be.
 Örökre nem.

Lássátok édes testvéreim, okuljatok, tanuljatok,
 ha van az első századokban egy hatalmi szóval eldöntött
 szubsztanciális vitátok,
 akkor még a huszonegyedikben is ezzel fogtok baszakodni.

Ha egyszer a fény hatalmasabb,
 miként lehet a világon sötétség az úr.
 Vagy miként bírhatna el a jó a gonosszal,
 ha a világ tényleg kétlényegű.

Ha meg egylényegű,
 akkor a gonosz nyilvánvaló, mindenkiben élő,
 bennem is, benned is
 hatalma

honnan a csudából származik.

Vagy mire lenne jó, ha nem a túléléshez.

A túlélésen túl jó-e másra.

Biztosan nem.

Miként vált a szabadság
 a hiány
 néma lélegzetvételevé.

Vajon miért a hiánya felől érezzük oly erősnek.

Én legalábbis ezt a tapasztalatot hoztam át
 a diktatúrák végtelenített idejéből.

Ha törékeny alakja ott dereng a szép messziségben,
 nem távolodik,
 sokáig, jaj nagyon sokáig,
 kivárhatatlanul
 nem jön közel,

cigarettejének parazsa egy szippantás idejére
 felviláglík, el nem érhetem,
 lidércfény,
 pislákoló napvilág.

Mintha a hegyeshalmi határállomáson álldogálna,
 nem jönne be, nem menne el.

Ugyan mióta cigarettázgatna ott.

Bármily fegyelmezett legyél, időérzéked felmondja a

szolgálatot, a fényhiány ledönt a lábadról.
 Klinikai nevén depresszió.
 Budáról még látni, ahogy felparázslík,
 vannak,
 akik ajka barázdáit látják,
 szája sarkát, amint szívja a cigarettát,
 Kossuthot szív,
 a pesti síkról azonban már semmi, semmi.
 Záhonynál vaksötétet.
 Mélabú.
 Ez az egyik arca. Ez csupán az egyik.
 Olyan szorongást kelt, aminek tárgya nincs.
 Mozdulni sincs miért.
 Tárgyak, személyek, jelenségek, cselekmények,
 vágyak,
 elveszítik fényüket.
 Ne hallja senki.
 Nem tudtam reggel kimászni az ágyból.
 Nem tudtam volna megmondani, hogy melyik nap reggelén
 nem tudok kimászni az ágyból.
 A szabadság ugyan cselekvésre ösztönöz,
 a szabadságot és a cselekvést azonosítani
 mégis balgaság.
 Világosan kivehető a vaksötétben,
 ez a másik,
 a cselekvéstől, cselekvési kényszerektől, cselekvési láztól,
 a tettvágy biológiai mechanikájától független,
 eltéveszthetetlen arca is.
 Nincsenek évszakok, nincsenek napszakok, realitásérzék megbicsaklik,
 ám olyan szabadság jelenik meg hűlt helyén,
 amit nem bír le a rabság.
 Nincsen olyan diktatúra.
 Nincs olyan diktátora.
 Depresszióban az ember a fogalom negatív próbáját végzi el.
 Nem volt reggel, mikor ki tudtam volna mászni.
 Reggel és éjszaka a nedvességtől könnyező falak között
 a verem legalján nem különbözött.
 Koporsóm lett az ágy.
 Ahogy egyszer
 kíméletlen ifjú barátom Rómában fogalmazott
 - a Termini forró májusvégi fénytől lebegő,
 hangos csarnokában várt rám.
 Elkomorodott, amint az indulók és érkezők tömegében
 közeledtem,
 mint akit
 pusztá látásom szájba vert.
 Lazacszínű trikót, fehér vászonnadrágot viselt,

lábán klasszikus római bőrsarut,
 én is láttam, hogy sok rómainál
 rómaibb lett az eltelt néhány év alatt,
 csuklóján a díszes vörös gumigyűrű egy befőttesüvegről.

Úgy nézel ki, mondta, mintha
 a hidegháború sötét lyukából másztál volna ki.
 Valóban kicsit megkopott, kicsit elgyötört lehettem.

Egzaktsága lehengetelt.

Szavam nem lehetett.

Rendre utasíthattam volna, hiszen tévedett, tévedés,
 még régebben, a második világháború vakondjáratából

kellott először a fényre másznom.

Túlélő vagyok. Nem múló állapot.

Késői születését sem lett volna értelme kinevetnem.

Vagy mikor

berlini barátnőmnek azt találtam mondani,
 csak szóljon nyugodtan, ha jönnek az oroszok

át a falon,

szívesen adok gyors tanácsot,
 ne várja be, míg a spájzba érnek.

Előbb kisápadt. Aztán vörös
 lett a nyaka, arca, blúzában a melle halma.

Vergődött, sikoltozott.

Ezt nekem mondod.

Hogy én ilyet ne mondjak neki.

Nekem.

Nekem, nekem.

Hogy mondhatok ilyet neki.

Neki.

Sikoltozása

olyan értelmet visszhangozott, amit addig semmiféle más
 jelből nem akartam megérteni.

Polcz Alaine elbeszéléséből tudjuk, hogy

amikor a katonák megerősokolják,

s otthagyják a gerincsérüléssel,

vértől és spermától lucskosan,

akkor egy idő után,

valamennyi idő után, fel kell valahogy állnia, felsegíti az anyósa, felsegíti az anyósát, akit
 nagyon szeret,

valamit még mondaniuk is kell egymásnak és vizet kell a kútról hozniuk és be kell a
 sparheltba gyújtani, mert közben kialudt a tűz, és fel kell tenni a vizet a fazékba, és be kell

valamivel tenniük a feltört ajtót, és meg kell mosakodniuk,

és akkor még nincsen vége,

mert megint jönnek,

hogy az ajtót betaszítsák.

Megint előlről.

Vagy elmondhatom a kínai nőt

a regensburgi germanista konferenciáról.
 Gloria hercegnő jött a palotája
 hosszú folyosóin,
 egy feltáruló aranyszárnyas ajtóban megjelent,
 és megnyitotta a konferenciát.
 Ez is az elmúlt század hetvenes éveinek végén történt,
 miként az első berlini és római utazásom,
 ő is gyanútlanul ifjú volt,
 mint az én kedves rómaivá lett barátom,
 merő fény és hit és bizalom és buzgalom és extravagancia,
 a személyesség tüntetése, hiúság,
 nem sok,
 kis kiemelkedés a robotosok roppant tömegéből.
 Tengernyi fényből egy cseppet kiemel
 ujja hegyén,
 testi ragyogása hasonlataként
 felmutatja.
 Legyen a te neved Gloria.
 Gloria.

A német mondat volt a téma a konferencián.
 Mi van előbb, ez volt a kérdés,
 a mondat teszi a gondolkodást vagy a gondolkodás a mondatot.
 Ha már ennyi művész és tudós jöttét
 a világ minden égtájáról busásan megfizette,
 igazán ingerelhette őket egy kicsit.
 Szerény és illedelmes vénkisasszonynak öltözött.
 Fehér blúz, sötét kiskosztüm, ezüstrókéval
 vagy mit tudom én micsodával, pézsmával bekerítve.
 Haját valami bődületes vendégghajjal együtt
 barokk toronyba rakta fel,
 és olyan cipőt húzott, amelyet ledér nők
 vagy görög tragédia kórusának tagjai.
 Tornyával és koturnusával legalább fél méterrel
 kimagasodott a peshedt és pókhasú öregurak rengetegéből.
 Óriás hullámokban áradt felé a taps és az ámulat.
 A világnak e kisebbik felén
 ez volt a történelmi pillanat, amikor a törvényileg biztosított személyes szabadság
 földrajzilag körülhatárolt diadalával
 kilépett korábbi medréből és
 tömegesen fogyaszthatóvá vált az extravagancia.
 Jól állt neki.
 S megint halkán megnyílt a terem ajtaja.
 Most azonban nem libériás ajtónállók nyitották.
 Csak besurrant a résen egy kisegérke,
 halálraváltan és boldogan a kínai germanistanő.
 Volt nála két reklámszatyor, telirakva,
 nem tudom mivel,

világos, hogy könyvekkel,
a pályaudvarról egyenesen a könyvesboltba ment,
biztos, ami biztos,
még elviszik, bezúzzák, elégetik,
ezeket egy üres szék alá gondosan betette,
a kimerültségtől és izgalomtól
valósággal mellém rogyott.
Halálos biztonsággal
kiválasztott magának fehérek között
egy hamuszürke kelet-európai.
Elvileg sárgának kellett volna lennie,
de ő sem látott még ilyet,
mint ez a
Gloria,
és
hozzám hasonlón
ő is hamuszürke volt.
Kijöttem, kijöttem.
Verzeihung, wie sagen Sie.
Hiszen még soha életemben nem hallottam
németül beszélő kínai germanistanőt.
Ich bin durch. Ich bin rausgekommen. Ich bin durch.
Ami értelemszerűen és elég brutálisan azt jelentette,
hogy sikerült áttörnie, kitörnie,
kijutnia.
Át a nagy falon.
Alig kapott önmagától lélegzetet.
Nevetett is hozzá.
Kicsit elkésett ugyan, de itt van.
Itt vagyok.
Suttogtam, ő is suttogott.
Mutatta a kezével, mondta is,
az ajtót egészen kicsit nyitották ki,
ezek,
mi kontra ők,
most őket kizárva nekem magyarázza,
én pedig hozzá hasonlóan a saját többesemet is tartalmazom,
mi vagyok,
habár ilyen ragozás nincs a nyelvben.
A szabadság univerzalizálásáról ilyenkor beszélünk.
De betette lábát a résbe,
nagyon kicsi volt a rés,
mégis sikerült kisurrannia.
Hiánya szintén az univerzáliák közé tartozik, a rés.
Sikere fényesen világított a fényes teremben.
Csúsztunk ugyan egy kicsit,
kifelé az individualitásból, tíz évet vissza az időben,

nyolcezer kilométert a térben el.
Mégsem változott meg semmi, reálisak maradtak a proporciók.
A csillárok fénye, a szabadság lélekemelő világuralma,
résre nyílt kijárata,
bejárata az extravaganciába,
élve eltemetett testek az ágyak koporsóiban,
Gloria
szépsége,
szabad tompasága,
belebonyolódva a kerek kis öregurak nemi örömébe.
Örömünk egy halott germanista teteme felett világolt.
Apját a kulturális forradalomban
előbb a családdal együtt száműzték Pekingből,
nem tudom hová,
nem hallottam ki a suttogásból,
majd meg is ölték.
Bátyját is megölték, egy kiváló anglicistát.
Gáttalan örömeiben suttogta el.
Saját korszakos depresszióm,
nevezzük bárminek,
kóros fényhiányom, hiánybetegségem, mélabúm,
tartós öngyilkossági késztetésem,
akkor indult gyógyulásnak, amikor először kimondtam,
először mondtam ki hangosan,
hogym történnék bármi,
forduljak fel éhen, gebedjek bele, én ezt nem csinálom.
Nem.
Azokban a napokban,
amikor a varsói szerződés egyesített csapatai
tömött és végelethetetlen oszlopokban
vonultak fel a határon,
hogym 1968. augusztus 21-ének éjszakáján
átlépjék és megszállják a cseh és a szlovák szomszédokat.
Szabadok akartak volna lenni, szabadon választani.
Álltam a hajnali ég alatt, a közös ég alatt, fejem felett
kötelékben húztak a repülőket a határ felé.
Feladtam állásomat, szülővárosomnak hátat fordítottam.
Sághy Zsuzsannának a libalegelőre néző tisztaszobáért járó nevetségesen kis összeget is
alig tudtam kifizetni.
Amikor nem volt már tovább, akkor óvatosan megkérdeztem
Polcz Alaine-től,
akinek
a kútra kellett mennie, a vizet a nagyfazékba tölteni,
a kihunyt tüzet feléleszteni,
néhány szót váltani a szeretett anyósával,
a gerincsérülés fájdalmát elviselni,
azt mondani róla, hogym ilyen esetben még jól is jön

a fizikai fájdalom,
de nem beszélni, két évtizeden át hallgatni,
szót sem, senkinek –
mit tegyek, ha nincs tovább, mit tehetnék.
Habár én sem mondtam ki a kérdésemet.
Azért azt mondom néktek, válaszolta kajánul,
azokkal a szavakkal, ahogy Károli lefordította,
ne aggodalmaskodjatok a ti éltetek felől,
mit egyetek és mit igyatok,
sem a ti testetek felől, mibe öltözködjeteK.
Tekintsetek az égi madarakra,
hogY nem vetnek, nem aratnak, sem a csűrbe nem takarnak;
és a ti mennyei Atyátok eltartja azokat.
Micsoda szubverzió.
Ha jól meggondolom.
Éppen sétálni mentünk.
Önkéntelenül és hangosan mindketten felnevettünk.
Világított az arcán a nevetése.
Részecske és hullám, kisugárzás,
matéria és energia.
O, welche Lust,
o, welche Lust in freier Luft,
den Atem leicht zu heben,
ami annyit tesz,
hogY micsoda öröm szabad levegőn könnyeden lélegezni.
Fény és levegő.
Szabadság hozzá a szó,
a szónak hangzó teste van,
felcsendül,
légtömeghez ér, elmozdulása,
az elmozdulás
hangja, levegője, érintkezik a más pályákon járó néma értelemmel.
A szavak hangalakja, fénye,
az egyént
egy ismeretlen eredetű fenomén felületén megköti.
A szabadság egy állandó.
Konstans.
Így mondanám.
Habár készséggel elismerem, hogY megvannak vele
lokális és globális
gondjaink.
Csak egyetlen dolgot mondanék még sietősen.
A szabadságot több mint kétszáz éve, kétszázötven éve
az individualitáshoz kötöttük,
s mit mondjak, kemény falakba ütköztünk ezzel a felfogással.
Miközben a kollektivistá társadalmak iszonytató örökségével küszködünk, egyszerre többel,
mintha az individuális szabadság

lehetőségei kimerültek volna.
Így végződik a költemény.
Képletesen emelem serlegem Széchényire,

s hogy emléke fenntartható legyen,
fennmaradjon
egyáltalán –
Petőfire.

OÙ DONC SE TROUVE ?

Traduction du hongrois par Marc Martin

Où donc se trouve la liberté.
Évolue-t-elle en pleine nature.
Est-elle solide, liquide, gazeuse,
ou oscille-t-elle entre ces trois états,
changeant
de forme
à sa fantaisie.
D'abord en déterminer l'essence,
puis songer à quoi faire en fonction du possible.
Le sens inverse prévaut depuis des millénaires.
D'abord agir,
puis à la vue des conséquences, les bras t'en tombent :
qu'a-t-il bien pu se passer.
Telle serait donc la fameuse liberté d'action dont les dieux
auraient soi-disant fait don à l'homme.
Oui vraiment,
il serait bon de savoir en quoi elle est faite, en quelle matière.
Si elle ne procède d'aucune,
tant nul au monde n'en a jamais prouvé l'existence,
de sorte que son existence matérielle paraît plus qu'improbable,
ni alliage,
ni composé, ni amalgame, ni mélange d'éléments,
reste à savoir où en est la source, quelle notion la recouvre.
Et comment diable on pourrait,
grands mercis à l'appui, la rétrocéder aux dieux mêmes.
Non, ceci n'est pas, chers dieux, la liberté, telle n'est pas celle
qu'il nous faut, que nous imaginions.
Reprenez-la donc et reformulez-la.
La liberté pourrait être quelque chose de tout autre,
de personnel,
à mi-chemin entre esprit et matière,
comme l'image structurelle du travail de l'esprit,
une vue schématique,
ce que l'esprit humain peut comprendre
au libre
système des correspondances,
au don de perception et d'autoréflexion
dans l'environnement de la mémoire et de l'expérience,
la forme unique et personnelle,
le diagramme virtuel de la conscience collective
que chaque esprit dresse à part lui sur lui-même,

quoique son principe essentiel soit, qui sait, héréditaire,
ce qui n'empêche en rien de prendre au sérieux
sa matérialité, comme celle, disons, d'une massue –
ce je-ne-sais-quoi
que les poètes du dix-neuvième siècle ont tour à tour qualifié
d'illusion, de fantasma,
de chimère, d'obsession,
de mirage de l'esprit,
de papillon rare
qu'en vain tu poursuis.
Pourrait-on savoir
sur quel continent, sous quelles latitudes elle
évolue et se reproduit.
Ou serait-ce partout à la fois, mais jamais que dans les têtes,
jamais nulle part ailleurs
que dans les têtes.
Qu'est-ce que la liberté.
Un catalyseur ou un indicateur.
Une manifestation, une apparition, un phénomène, une vision, un désir, une idée,
un principe, un manque criant, une démence, une hallucination,
une émanation des phénomènes biophysiques ou psychosociaux.
Et j'en passe.
Ou ne serait-elle pas l'unique chemin secret entre esprit et cœur, dont
seul le secret parcours permet d'échapper au monde matériel.
Jusqu'à l'espace vide.
D'autres auteurs parlent de liberté de cœur, d'âme
ou de conscience, de libre choix
aux sens politique et théologique du terme.
Je ne sais.
Nous est-elle donnée à tous à la fois ou coup sur coup à de rares élus.
Je ne sais.
Qui donc nous la donne,
nous la donne-t-on une seule fois, chaque fois qu'il y a décision à prendre ou
une fois pour toutes à la naissance.
Est-ce l'expérience de notre propre vie corporelle qui nous la donne,
ou vice versa,
est-ce l'ordre auquel l'existence physique se voit soumise qui mène
à de telles contraintes en matière d'Histoire, de religion et d'origine
qu'on souhaite, à force, s'en affranchir.
Quoi qu'il en coûte.
Je ne sais.
Selon les livres du Nouveau Testament
elle échoit même en partage aux pauvres en esprit.
Je ne sais trop,
mais voilà en tout cas une conception d'un bel égalitarisme.
À la Saint-Glinglin ou à tout jamais.
En profiter ou l'honorer.

L'exiger.
Quand bien même je ne sais ni comment l'exiger.
Ni de qui l'exiger.
Que chacun saute ou biffe à sa guise les passages non souhaitables du poème.
On peut tout de même dire
que dans l'Ancien Testament
elle semble la partie faible d'une dualité.
Pas joli, joli de sa part.
Si dualité il y a, chaque partie devrait être
égale à l'autre. Or, s'il y a bien inégalité, qui a donc ainsi pu abandonner la liberté
à elle-même.
Il faudrait le savoir.
Des époques entières abandonnent-elles leur liberté commune,
ou seuls certains esprits remarquent-ils
le fait étrange que presque tout le monde renonce si bien à la sienne propre
qu'à la fin ce manque abyssal forge l'époque elle-même.
Je ne sais.
Si la maladie est un défaut de santé,
à défaut de liberté, il y a servitude.
Ça, pour savoir, je le sais.
Veuillez noter sur une feuille de papier toutes les
questions en rapport à la liberté
dont vous ignorez la réponse.
Puis sur une autre feuille blanche, couchez, je vous prie, les
questions relatives à la liberté
dont on a la réponse, mais dont aucune
n'est
conciliable
ni
n'a l'ombre du début d'un rapport
avec les autres réponses.
Au point qu'on ne s'étonnerait guère
d'apprendre que chacune ne vaut que pour elle-même, sans nul rapport
aux autres.
Notre Créateur
ne brille certes guère
par son esprit logique.
Pas joli, joli, ça non plus.
Pas joli, joli de sa part.
De la laisser ainsi seule, sans recours ni refuge, en butte à la servitude,
à la captivité, à la contrainte, à l'esclavage,
à l'arbitraire, à l'oppression, au saccage,
à la dépendance, à la soumission, à la persécution,
au labeur,
au servage, à la tyrannie, au despotisme,
aux arrestations, aux cachots, aux crachats —
et ce ne sont pas là que de simples mots —

aux exécutions, aux emprisonnements, aux oubliettes,
aux culs-de-basse-fosse,
aux cellules de mitard,
aux tortures,
aux peines de galères,
aux bureaux de censure,
aux calomnies, aux faux témoignages, aux trahisons,
à la pédophilie,
aux mots d'adieu,
aux flagorneries, aux léchages de pied,
voire
de cul.
Elle, notre génie tutélaire.
Si délicate et précaire.
En elle-même et pour elle-même.
Va-t-on la mettre sur écoute, l'espionner,
l'enlever, la passer à tabac, la ligoter, la condamner,
ou bien
l'attendre devant un café, l'empoigner
manu militari,
la menotter, l'insulter,
ferme ta gueule,
rire de ses souffrances,
lui cracher dessus à gros glaviots,
bouche dégoulinante de graillon.
Seules ses souffrances physiques font néanmoins rire,
tant elle-même
n'inspire en rien
la raillerie, la jalousie, la vengeance, la malédiction.
D'autant qu'elle, pas moyen de la descendre
pour la refroidir.
On peut en revanche la mettre aux fers, sous le joug ou
les verrous, chaîne au cou,
boulet au pied,
non sans que de lourds anneaux métalliques cliquètent à ses poignets, et l'emmener ainsi.
Comment peut-elle à elle seule tant en endurer.
Pourquoi attend-on cela d'elle.
Elle qu'on vend.
Que ses chers frères vendent.
N'en obtinssent-ils, en échange, qu'un plat de lentilles.
Elle seule doit braver tant de choses
et
de gens en tout genre.
Répétons-le en chœur.
Tant en affronter.
À cela près que tous ces gens
qui commettent à son encontre

une ou plusieurs
infamies matérielles, judiciaires, étatiques, physiques,
voire psychiques,
nous les sommes nous-mêmes.
Ils la jettent dans les ténèbres d'un cachot, la poussent dans une citerne,
la précipitent au fond d'un puits à sec.
Nous l'y jetons, l'y poussons, l'y précipitons.
Je l'y précipite, l'y jette, l'y pousse.
Quitte à tout dénier par la suite.
Ils dénie.
Je dénie.
Fût-ce à l'heure de ma mort, jamais je n'avouerai
à quel point j'ai pu la fouler aux pieds,
car pour moi,
rien n'importe davantage
que ma chère petite famille,
tant j'aimerais
que se perpétue la servitude.
Mes ennemis acharnés,
alias les êtres chers d'autrui,
moi j'ai le droit
de même les jeter au fin fond d'un puits à sec.
Gott! Welch Dunkel hier!
O grauenvolle Stille –
à savoir
Seigneur,
qu'il fait obscur ici,
ô silence effroyable.
D'évidence, rien dans tout l'univers
ne vit ni croît si virulemment de sa propre absence.
Rien d'autre que la liberté, elle et elle seule.
Comme si l'incarnait la première strophe du tout premier poème paru de Petőfi,
Pápa, avril 1842 –
Un verre de vin joyeux à la main,
Allègrement se consume ma vie ;
Un verre de vin joyeux à la main,
de ton pouvoir, Destinée, je me ris !
– ou
l'ultime annotation du journal de Széchenyi
à Döbling,
1er avril 1860 :
Je ne peux me sauver moi-même !
Il n'est pas jusqu'aux trous noirs qui ne se gorgent de matière.
Mais elle non, uniquement d'elle-même.
Alors qu'elle n'expire ni n'inspire.
Je la soupçonne ainsi d'être
le *pneuma* même,

le rythme en soi,
tout à la fois
comme idée et comme phénomène.
Le seul étant de tout l'univers
dont l'absence abyssale soit si pleine, et dont
la plénitude de l'absence ne cesse de croître à mesure.
Quoique son existence ignore toute gradation.
Soit on est libre, soit on ne l'est pas.
Inutile de finasser, nul ne gagne à ce jeu futile fût-ce une once de liberté en plus.
Maigre liberté de jouer des coudes.
Toute liberté obtenue aux dépens d'autrui se résume à servitude.
Il n'est pas jusqu'aux psaumes qui n'en chantent l'absence.
Et maintenant levez-vous, bien chères sœurs et bien chers frères, pour chanter
en chœur les cinq premiers versets du quatre-vingtième psaume, ainsi qu'il est écrit.
Dieu, rétablis-nous.
Genève, 1562.
Ô Dieu,
dixit la traduction de Károli,
rétablis ton pouvoir,
tandis
que sous les pieds du vieux pasteur,
l'antique harmonium grince, craque, halète et râle,
ô notre Sauveur, viens nous libérer !
L'inexistant se laisse bien mieux chanter que l'existant.
Apparais-nous dans ta lumière !
Lumière.
Onde et particules.
À première vue,
ou tout au moins aux yeux des théologiens et des philosophes,
elle brille tant
par son amplitude, sa fréquence et sa résonance,
par la puissance de son éclat que
fort longtemps, elle fit figure de comparaison originelle avec la liberté.
Son absence criante en matière de philosophie politique,
cf. Lumières, *Aufklärung*,
offre à son tour un point de repère essentiel.
Ô Dieu,
rétablis-nous, illumine ta face
pour nous libérer.
Si la lumière est l'évidente condition de la libération,
qui diable irait la libérer de sa propre absence.
Qui donc.
À ce qu'on dit, le peuple béni de Dieu.
Selon toute évidence.
Elle émanerait du concept de souveraineté du peuple.
Possible.
Et ne s'accomplirait qu'une fois son absence abolie.

Ce serait alors la liberté pure et simple, rien de moins.
Elle, inimaginable à mes yeux.
Guère moins probant serait le cas
où son libérateur
commencerait par la condamner
à ce dont irrévocablement et à tout jamais,
il finirait par l'affranchir.
Même notre antique dieu-pasteur des Juifs ne saurait se permettre
pareille impéritie logique.
Or, s'il en est ainsi, aussi peu compréhensible cela soit-il pour nous,
quel autre choix
s'offre à un simple esprit lucide
que celui du chant pur.
Que les expirations rythmiques émaillées de manques et de tourments.
Tant qu'elle chante ou tue,
au moins ne doit-elle pas inspirer son absence à pleins poumons.
Et puis comment saurait-elle quoi faire et devenir sans son absence
dès lors qu'elle aime
par-dessus tout secouer les clés de la prison d'autrui.
Nulle spéculation ne peut l'affranchir.
Prisonnier de la cage de ses idées, la voilà qui saute et tourne en rond.
Avec roue de hamster pour toute opinion.
Ô belle galerie des Glaces des aspects
sous toutes les facettes.
Par exemple
elle produit de la drogue, consomme de la drogue, fait commerce
de drogue, combat la drogue les armes à la main,
combat sa production, combat sa consommation et combat son commerce,
quoiqu'elle maintienne de son propre corps les sociétés humaines,
dont aucune ne saurait ni se passer
ni
s'accommoder.
Malgré toutes ses croyances, elle ignore où se trouve
la sortie du labyrinthe.
Elle l'ignore.
Je ne vauds pas mieux.
Je l'ignore non moins.
Seigneur et Dieu des armées célestes :
combien de temps encore les supplications de ton propre peuple t'irriteront-elles ?
Dixit bien sûr une fois encore Károli.
Tu le nourris du pain amer
des larmes versées,
tu l'abreuves aux flots des pleurs versés.
Illumine ta face pour nous libérer !
Et Károli d'invoquer par trois fois l'illumination,
quand il parle ailleurs de lumière, de brillance,
mais Luther ne traduit pas autrement

de l'hébreu ancien, de l'araméen et du grec ancien.

Licht.

Lass Leuchten dein Antlitz, so genesen wir.

Condition essentielle,
elle est pour Luther celle de la guérison.
Et pour Károli, celle de la libération.

Il doit sûrement en être ainsi.

Au cours des millénaires passés et futurs
le règne de l'obscurité l'emporte toujours.
Tout au moins dans les langues connues.

Je ne sais.

Face au ratage de la susdite dualité,
Jean se montre néanmoins plus clair.

Lui, l'homme d'esprit.

Seul philosophe parmi les évangélistes.

Et qui n'a pas écrit, selon Eusèbe, de son propre chef,
mais sur les instances des anciens.

Or, qui qu'aient pu être ces anciens,

Jean décrit le processus.

Froidement,

comme pitoyable résultat final de l'histoire de la création.

La clarté étincelle dans les ténèbres,

mais les ténèbres l'engloutissent à la fin des fins.

« À la fin » tout court suffirait ici amplement, selon mon cher correcteur.

Pourquoi pas, en effet, à cela près que Károli l'écrit ainsi.

Eh bien oui, mes chers frères et mes chères sœurs, de même pour nous,
nos choses sont comme elles sont.

Nous pourrions même l'accepter, tant d'écrits plurimillénaires
attestent rétrospectivement qu'il n'a pas dit d'âneries.

Un simple compte rendu descriptif sur l'ordre des choses

n'a rien d'un jugement dernier,
rien d'une critique culturelle en règle,
ni d'une accusation
ou d'une lamentation.

Fini, il n'y a pas de suite à l'histoire.

Répète la rengaine.

Il n'y a pas d'espoir.

De tels hasards ne se produisent pas.

Sans parler du fait qu'au bout d'un certain temps, le sans-suite
et le sans-espoir, la mort de la nation,

le semis de dents de dragon

et toutes les autres plaintes de même nature cosmologique
produisent évidemment leurs effets,

leurs mains, leurs jambes, leurs religions, leurs fléaux, leurs us et coutumes,

leurs valeurs marchandes,

leurs cultes.

La matière empirique,

que face aux espoirs et aux représentations de l'esprit, nous considérons,
dit autrement, comme le réel et la réalité,
devait peut-être lui importer davantage,
je veux dire à lui, Jean,
que la pureté de son système conceptuel,
d'où qu'il conserva dans sa phrase
les controverses bruyantes des gnostiques,
et au délai de garantie nécessairement long des quatre Évangiles,
rattacha ainsi, comme conception du monde, l'incertitude du connaissable.

Les ténèbres dans l'état même
où elles engloutissent la lumière.

L'engloutissent à tout instant.

À tout jamais.

Voyez donc, bien chères sœurs et chers frères, tirez-en de la graine, apprenez,
si dès les premiers siècles, vous aviez une controverse substantielle
tranchée par voie d'autorité,
soyez sûrs qu'au vingt et unième, vous vous en boufferez encore le nez.

Si la lumière l'emporte en puissance,
comment le Seigneur peut-il être ténèbres sur le monde.

Ou comment le bien pourrait-il avoir raison du mal,
si le monde est bel et bien dualiste.

À le supposer moniste,

le mal s'impose encore, évident, vivant en chacun de nous,
d'où diable lui vient

en moi aussi, en toi aussi,
son pouvoir.

Ou à quoi servirait-il, sinon à survivre.

Outre la survie, à quoi sert-il d'autre.

Très certainement à rien.

Comment la liberté a-t-elle pu devenir
la respiration muette

du manque.

Pourquoi la ressentons-nous si puissante à partir du manque.

Telle est du moins l'expérience que j'ai retirée
de l'époque des dictatures à perpétuité.

Quand sa frêle silhouette se profile dans le beau lointain,
elle ne s'éloigne pas

longtemps, hélas très longtemps,

à n'en plus finir,

ni ne s'approche,

seule s'illumine, le temps d'une bouffée,

la braise de sa cigarette que je ne saurais atteindre,

feu follet,

vacillante lueur.

Comme si elle poireautait au poste-frontière de Hegyeshalom,
sans le franchir ni s'en retourner.

Depuis combien de temps fumasse-t-elle là.

Si discipliné sois-tu, la notion du temps
 t'abandonne, l'absence de lumière te déstabilise.
 Soit en termes cliniques la dépression.
 Côté Buda, on voit encore comment la braise infime s'embrase,
 certains
 devinent même à chaque bouffée qu'elle aspire
 les rides de sa bouche, les commissures de ses lèvres,
 elle qui fume des Kossuth,
 mais depuis la rive de Pest, rien ne se voit, rien du tout.
 Rien que les ténèbres sur Záhony.
 Mélancolie.
 Tel est l'un de ses visages. L'un d'eux seulement.
 Générateur d'une angoisse dénuée d'objet.
 Où même bouger ne rime à rien.
 Objets, personnes, phénomènes, actions,
 désirs
 perdent leur lustre.
 Que nul n'entende.
 Mais ce matin, je n'ai pas pu sortir du lit.
 Je n'aurais su dire de quel jour c'était le matin,
 incapable de me sortir du lit.
 La liberté incite certes à l'action,
 mais assimiler la liberté à l'action
 serait toutefois stupide.
 Car même dans les plus noires ténèbres, on distingue clairement,
 étranger à l'action, au devoir d'agir, à la fièvre d'agir
 et à la mécanique biologique du vouloir agir,
 si reconnaissable qu'on ne saurait s'y tromper,
 son autre visage.
 Il n'y a plus de saisons, plus de jours ni de nuits, le sens des réalités
 déraile,
 mais la liberté qui surgit à la place
 ne peut être vaincue par la servitude.
 Par nulle dictature.
 Ni nul dictateur.
 Dépressif, l'homme accomplit l'expérience négative du concept.
 Quand j'aurais pu me lever, la matinée s'était écoulée.
 Du fond de mon trou aux parois suintantes d'humidité,
 le jour et la nuit ne se distinguaient plus.
 Dans ce lit devenu mon cercueil.
 De même qu'un jour,
 à Rome, un jeune ami à moi me l'avait, impitoyable, fait savoir
 – venu m'attendre à Termini, dans ce hall bruyant
 où le soleil torride de fin mai filtrait, étouffant, à flots.
 Il se rembrunit dès qu'il me vit
 approcher
 dans la foule des arrivants et des partants,

comme s'il s'effarait
rien qu'à me voir.

Il portait un tricot saumon, un pantalon de toile blanc,
avec aux pieds les classiques sandales romaines,
je voyais à quel point il était en l'espace de quelques années
devenu plus romain que les Romains,
le poignet orné d'un joint en caoutchouc rouge de bocal.

À te voir, fit-il, on te dirait
tout droit sorti du trou obscur de la guerre froide.
Je devais m'être en effet un peu usé, un peu élimé.
Son exactitude me désarçonna.

J'en restai sans voix.

J'aurais pu le détromper, car il s'était trompé, erreur,
il y a bien plus longtemps encore qu'en plein trou à rat de la Deuxième Guerre mondiale,
j'ai dû me hisser une première fois à la lumière du jour.

Je suis un survivant. Indélébiles en sont les traces.
Me moquer de sa naissance ultérieure n'aurait rimé à rien.

Ou quand

j'eus le malheur de dire à mon amie berlinoise
qu'elle n'aurait qu'à me sonner si jamais les Russes franchissaient
le mur,

que je lui donne dare-dare le petit conseil
de ne surtout pas attendre qu'ils aient atteint le garde-manger.

D'abord, elle blêmit. Puis son cou,
son visage, sa volumineuse poitrine sous la blouse s'empourprèrent.
Elle se débattit, poussa des cris.

Comment oses-tu.

Oses-tu me dire ça.

À moi.

À moi, à moi.

Comment puis-je lui dire.

À elle.

À elle une chose pareille.

Ses cris

résonnèrent d'un sens que, face à tout autre signe,
jamais encore je n'avais voulu comprendre.

Le récit d'Alaine Polcz nous apprend ainsi qu'après
que des soldats l'ont violée

et laissée là, souillée de sperme et de sang,

blessée à la colonne vertébrale,

au bout d'un moment,

au bout d'un certain temps, elle a tant bien que mal dû se relever, avec l'aide
de sa belle-mère bien-aimée qu'à son tour, elle a tant bien que mal aidée à se relever,
puis toutes deux ont encore dû se dire quelque chose, ramener de l'eau

du puits, allumer le fourneau car le feu, entre-temps, s'était
éteint, mettre l'eau à chauffer dans une casserole, barricader
autant que possible la porte enfoncée, puis encore se laver,

or, l'histoire ne s'arrête pas là,
car des soldats sont revenus
forcer la porte.

Et remettre ça.

Ou je pourrais citer la Chinoise
à la conférence d'études germaniques de Ratisbonne.

La princesse Gloria avait parcouru les longs couloirs
de son palais

pour apparaître à l'ouverture de la porte aux lourds battants dorés,
puis prononcer le discours inaugural.

Cela se passait à la fin des années soixante-dix du siècle dernier,
époque de mon premier voyage à Berlin et à Rome.

D'une jeunesse tout aussi ingénue
que pouvait l'être mon cher ami devenu romain,
elle débordait d'ardeur, de foi, de confiance, de zèle et d'extravagance,
affirmations de sa personnalité, de vanité,
sans plus,

de quoi émerger un tantinet de la foule innombrable des tâcherons.

De l'océan de lumière, elle prélève une goutte
du bout de son doigt

et l'exhibe,

à l'image de sa splendeur physique.

Que ton nom soit Gloria.

Gloria.

La conférence traitait le thème de la phrase allemande.

Quoi précède quoi, telle était la question,
la phrase façonne-t-elle la pensée ou la pensée, la phrase.

Pour avoir grassement financé la venue
de tous ces savants et artistes des quatre coins du monde,
elle pouvait bien les aguicher un peu.

Elle s'était vêtue en modeste vieille dame honorable.

Avec chemisier blanc et tailleur gris gansé de renard argenté
ou que sais-je, moi, de zibeline.

Avec ses cheveux et d'énormes postiches relevés sur la tête
en un haut chignon baroque,
et des sandales comme seules en portent les femmes dissolues
ou les membres d'un chœur de tragédie grecque.

Avec cothurnes et chignon, elle dépassait
d'au moins un demi-mètre la foule des bedonnants vieux messieurs avachis.
D'immenses vagues d'applaudissements et de murmures d'admiration
roulaient jusqu'à elle.

De ce plus petit côté du monde,
voilà que survenait l'instant historique où la liberté personnelle garantie
par la loi, par son triomphe géographiquement délimité,
se débordait tant elle-même

que l'extravagance devenait un produit de consommation de masse.

Ça lui allait à ravir.

De nouveau, la porte de la salle d'honneur roula sur ses gonds.
 Tirée, cette fois, par des plantons antilibéraux.
 À cela près qu'une petite souris se faufila par l'entrebâillement,
 plus morte que vive, heureuse, elle, la germaniste chinoise.
 Elle portait deux sacs plastiques pleins à ras bords
 de je ne sais quoi,
 mais si, bien sûr, de livres et de livres,
 qu'elle était allée courir acheter dans une librairie dès sa sortie du train,
 faut ce qu'il faut,
 même s'ils finissaient par les lui prendre et les mettre au feu, au pilon,
 elle glissa soigneusement le tout sous une chaise vide,
 et d'épuisement, d'émoi,
 s'affala juste à côté de moi.
 Parmi tous les blancs, elle s'était choisie,
 infaillible,
 un Européen de l'Est gris cendre.
 Elle aurait théoriquement dû être jaune,
 mais elle non plus n'avait jamais rien vu de tel
 que cette
 Gloria,
 et
 tout comme moi,
 était gris cendre.
 Je suis sortie. Je suis sortie.
Verzeihung, wie sagen Sie.
 Car enfin, jamais encore je n'avais entendu
 parler allemand la moindre germaniste chinoise.
Ich bin durch. Ich bin rausgekommen. Ich bin durch.
 Ce qui, en toute logique et dit assez crûment, signifiait
 qu'elle avait réussi à passer, à franchir
 la Grande Muraille,
 à passer au travers.
 Trop émue pour reprendre son souffle,
 elle en riait aussi.
 Certes un peu en retard, mais là voilà.
 Me voilà.
 Je chuchotais, elle chuchotait aussi.
 Gestes à l'appui, elle me raconta,
 ils avaient laissé la porte à peine entrouverte,
 ceux-là,
 nous versus eux,
 en les excluant voilà qu'elle m'explique,
 moi qui renferme tout comme elle mon propre pluriel,
 je sommes,
 bien que la langue ignore cette flexion.
 Nous parlons alors de la nature universelle de la liberté.
 Or, elle a mis le pied dans la brèche,

si infime soit la brèche,
 et malgré tout réussi à se faufiler au travers.
 Quand l'absence de toute brèche se veut non moins universelle.
 Son succès étincelait à la ronde dans la salle illuminée.
 Nous déviions certes un peu,
 hors de l'individualité, dix ans plus tôt dans le temps,
 et huit mille kilomètres plus loin dans l'espace.
 Rien n'avait pour autant changé, les proportions demeuraient réalistes.
 La lumière des lustres, l'exaltante hégémonie mondiale de la liberté,
 sa sortie par la brèche,
 son entrée dans l'extravagance,
 les corps enterrés vivants dans le cercueil des lits,
 la beauté,
 la libre sobriété
 de Gloria,
 s'emmêlant à la concupiscence des petits vieux rondouillards.
 Notre joie étincelait au-dessus du corps d'un germaniste mort.
 En pleine révolution culturelle, son père
 avait été chassé de Pékin avec toute sa famille,
 pour je ne sais où,
 je ne comprenais pas tout à ses murmures,
 puis on l'avait assassiné.
 Assassiné comme son frère aîné, un angliciste hors pair.
 Me chuchota-t-elle, toute à sa joie effrénée.
 Ma propre dépression chronique,
 quel que soit le nom qu'on lui donne,
 mon manque morbide de lumière, mon syndrome de manque, ma mélancolie,
 ma persistante inclination au suicide,
 se sont mis à guérir quand j'ai dit pour la première fois,
 dit haut et fort comme jamais encore,
 que, quoi qu'il arrive,
 dussé-je en crever de faim dans mon coin, moi, ça, non, je ne le ferai pas.
 Non.
 Ce, au moment même où
 en immenses colonnes à perte de vue,
 les troupes du Pacte de Varsovie,
 franchissaient la frontière
 dans la nuit du 21 août 1968
 pour envahir et occuper les voisins tchèques et slovaques.
 Eux qui ne voulaient qu'être libres, voter librement.
 Je me tenais sous le ciel auroral, sous le ciel en commun, au-dessus de ma tête
 les avions filaient droit vers la frontière.
 Je démissionnai de mon poste et quittai ma ville natale.
 Puis je n'eus plus bientôt de quoi payer à Zsuzsanna Sággy
 le loyer ridiculement bas pour
 la chambre d'ami avec vue sur l'enclos aux canards.
 Tous recours épuisés, je posai prudemment la question

à Alaine Polcz,
elle qui
avait dû aller au puits, remplir d'eau la grande casserole,
ranimer le feu éteint,
échanger quelques mots avec sa belle-mère bien-aimée,
endurer les douleurs de sa colonne vertébrale blessée,
commenter qu'en pareil cas la douleur physique
ressort bien,
mais ne pas parler, se taire deux décennies durant,
sans un mot à quiconque –
que vais-je faire, sans plus nul recours, que pourrais-je, dis-moi, faire.
Quand bien même j'ai, comme elle, passé ma question sous silence.
Ainsi, je vous le dis à Tous, répondit-elle, goguenarde,
en termes identiques à ceux dont Károli use dans sa traduction,
ne vous souciez pas de vos vies,
de ce que vous mangez et buvez,
ni de votre corps, de comment l'habiller.
Voyez comme les oiseaux du ciel
ne sèment ni ne récoltent ni n'engrangent ;
et comme votre Père céleste pourvoie, prodigue, à leur existence.
Quoi de plus subversif.
Quand j'y songe.
Nous étions sortis nous promener.
Malgré nous, nous nous mettions soudain à rire en cœur.
Son rire illuminait son visage.
Particules et onde, rayonnement,
énergie et matière.
O, *welche Lust*,
o, welche Lust in freier Luft,
den Atem leicht zu heben,
à savoir
oh quel plaisir de respirer à l'aise, à l'air libre.
Air et lumière.
Le mot en est liberté,
mot dont le corps sonore
retentit,
atteint une masse d'air, se propage
comme se propagent
le son, le souffle, rencontre l'intelligence qui parcourt, muette,
d'autres voies.
La sonorité, l'aura des mots enchaînent
l'individu
à la surface d'un phénomène de nature inconnue.
La liberté est un immuable.
Une constante.
Voilà ce que j'en dirais.
Même si je reconnais volontiers qu'elle nous pose

des problèmes
tant locaux que globaux.
J'ajouterais en bref juste encore une chose.
Voilà plus de deux siècles, deux siècles et demi, que nous relions
la liberté à l'individualité,
et qu'il résulte de cette conception..., comment dire...
Que nous ne nous heurtons qu'à d'épaisses murailles.
Tandis que nous nous battons avec l'effroyable héritage
des sociétés collectivistes, nous combattons bien autre chose, comme si
la liberté individuelle n'avait plus les moindres chances d'advenir.
Ainsi s'achève le poème.
Je lève symboliquement ma coupe en l'honneur de Széchenyi,
et pour que sa mémoire soit entretenue,
ou perdue
à tout le moins –
de Petőfi.

Pour citer cet article : Péter Nádas, « Hol fellelhető », traduction du hongrois par Marc Martin : « Où donc se trouve ? », *Lectures de Péter Nádas*, Nathalie Avignon & Floriane Rascle (dir.), *Atlantide*, n° 15, 2024, p. 28-59, <http://atlantide.univ-nantes.fr>

ISSN 2276-3457

